

Aušra Šunokaitė

**PONI KLASĖS ŽIRGŲ AUGINIMAS - PERSPEKTYVA
IR DAŽNIAUSIOS KLAIDOS**

TURINYS

ĮVADAS	3
1. PONI KLASĖS ŽIRGŲ FIZIOLOGIJA IR REIKLUMAS	4
1. 1. Fiziologija	4
1. 2. Mityba	5
1. 3. Laikymas	7
2. VEISIMAS LIETUVOJE	8
2. 1. Poreikis	8
2. 2. Veisimas	9
IŠVADOS	10

IVADAS

Mieli gyvūnai ir žiūrėjimas į juos gali padėti sumažinti stresą ir nerimą (Fredrickson, 2001). Poni klasės žirgai ne išimtis. Jie visą savo gyvenimą išlieka nedidelio ūgio ir sukelia susižavėjimo jausmus. Jų ūgis tinkamas, kuomet tėvai nori lavinti savo vaikus žirginiame sporte, ypač tuomet, kai vaikai nėra pakankamai dideli, jog galėtų joti žirgais. Taip pat, poniams reikia mažiau vietos arklidėse ar ganykloje bei mažiau pašaro ir vandens, palyginus su aukšto ūgio žirgais. Ponių paskirtis yra plati: juos gali joti ar vadelioti visiškai maži vaikai, jie gali būti naudojami kaip laisvalaikio žirgai ar sodybų puošmena. Poniai yra universalūs, nes tinka darbui, žemės apdirbimui, pramogoms ir įvairioms žirginio sporto rungtims (Ūkininko patarėjas, 2021).

Poniai dažnai sukuria įvaizdį, jog jei žirgas mažas – tai ir ypatingos priežiūros nereikės. Tačiau tai nėra tiesa. Poniai yra itin jautrūs pašarui ir kitoms mūsų klimato zonos aplinkybėms, tad prieš auginant poni klasės žirgus būtina suvokti dažniausiai daromas klaidas ir įvertinti, ar įmanoma sukurti tinkamas sąlygas jiems.

Šia darbo tikslas – išnagrinėti literatūrą apie poni klasės žirgų fiziologiją, ryšį su tinkama priežiūra bei veisimo perspektyvas.

Darbo uždaviniai:

1. Apibūdinti poni klasės žirgų fiziologinius ypatumus;
2. Aprašyti pagrindines daromas auginimo klaidas;
3. Išnagrinėti pagrindines poni klasės žirgų poreikio sritis ir veisimo ypatumus.

1. PONI KLASĖS ŽIRGŲ FIZIOLOGIJA IR REIKLUMAS

1.1. Fiziologija

Poni klasės žirgai (toliau - poniai) skiriasi nuo kitų žirgų savo ūgiu. Pagal Tarptautinę žirginio sporto federaciją (FEI) poni klasei priskiriami žirgai kurių ūgis ties gogu (žr. 1 pav.) neturi viršyti 148 cm be pasagų ir 149 cm su pasagomis. Kai kurių ponių veislių žirgų ūgis nesiekia net 1 metro. Tokių kaip Falabella ponių ūgis yra 71–86 cm. Itin populiarių Lietuvoje Šetlando ponių ūgis yra 90–105 cm. Neretai Šetlando poniai išgyvena apie 25-30 metų, o kumelės nėštumas trunka apie 11 mėnesių.

1 pav. Žirgo matavimas ties gogu.

Didžiausia dalis Lietuvoje esančių ponių yra Šetlando poniai bei jų mišrūnai. Ši veislė kilusi iš Škotijos, Šetlando salų Škotijos šiaurėje. Atšiaurus klimatas ir maisto trūkumas pavertė ponius itin ištvermingais gyvūnais. Nors tokie poniai ir yra nedidelio ūgio, neretai jie būna itin stiprūs traukime. Pavyzdžiui Šetlando poniai, kurių ūgis siekia tik apie metrą, pirmiausia buvo naudojami durpių, anglies vežimams tempti (Reid, 2020) bei dirvai suarti (Storey, 2020). XIX amžiaus viduryje prasidėjus Pramonės Revoliucijai ir padidėjus anglies iškasenų poreikiui, tūkstančiai Šetlando ponių keliavo į Didžiosios Britanijos žemyninę dalį, ir būdami nedidelio ūgio šachtose jie traukdavo anglies vežimus.

Svarbus ponių fiziologinis aspektas yra dantys. Pagal dantis galime nustatyti bet kurio žirgo ar ponio amžių. Ponių burnos yra mažos, todėl peraugę dantys gali būti viena iš priežasčių, jei poniui krenta svoris, nesiseka jo priaugti, jis „keistai“ kramto ar panašiai. Dėl netinkamai nudilusių aštrių briaunų poniui gali būti skausminga ar nepatogu kramtyti pašarą, nes jų burna, palyginus su žirgais yra kompaktiškesnė, o dantys, liežuvis ir dantenos arčiau vieni kitų. Žirgų veterinaras gali patikrinti ponio dantis, o specialūs žirgų odontologai, kurie dažnai lankosi Lietuvoje gali sutvarkyti dantis per labai trumpą laiką. Tikrinti dantis reikėtų bent kas keletą metų. Skaudanti burna taip pat gali sukelti elgesio problemas jojimo metu, jei žirgas jojamas su žąslais (Mellor, 2020).

Sakoma, jog žirgas turi 5 širdis – vieną krūtinėje, ir 4 kanopose. Poniams būtina nuolatinė kanopų priežiūra. Salose, kur poniai buvo išveisti reljefas nelygus, akmeningas, yra daug įkalnių ir nuokalnių. Nuolat augantis kanopos ragas turi nusidildinti pats į kietą gruntą natūraliai, arba dirbtiniu būdu jas turi sutvarkyti kalvis, ar kanopų specialistas, kuriu Lietuvoje yra ne vienas. Peraugusios

ponių kanopos ne tik vizulinis nepatogumas – peraugimas lemia kaulų deformacijas, kojų raiščių sutrumpėjimą, išstampymą ir panašius sutrikimus (žr. 2 pav.).

2 pav. Peraugusios, neprižiūrėtos ponio kanopos.

Kadangi natūraliame Lietuvos reljefe, kur ganomi poniai ar žirgai, nėra natūralių žvyringų, skaldos ar žvyro teritorijų, ponių kanopos turi būti prižiūrimos specialistų bent kartą kas keletą mėnesių – idealiu atveju, kas 3-4 savaites. Taip pat, norint jog kanopos augtų lėčiau ir nudiltų natūraliai – tam tikrose ganyklos teritorijose, dar geriau nuolat praeinamuose takeliuose, ar kur poniai praleidžia daugiausia laiko, galima pripilti dirbtinės skaldos. Ponių kanopos, kurios turi nuolatinį kontaktą su kietu gruntu, tampa iš savęs kietesnės ir atsparesnės bet kokiam gruntui.

1. 2. Mityba

Dauguma ponių veislių išsivystė ten, kur ganyklos buvo skurdžios, reljefas nelygus, o klimatas atšiaurus. Jie turėjo išverti atšiaurias sąlygas, kad surastų sau maisto, todėl per trumpą laiką jie evoliucionavo taip, kad labai efektyviai panaudotų mažą maisto kiekį, kurį gebėdavo rasti. Jei šersime juos vešlia žole, labai lengvai bus padaroma daugiau žalos nei naudos.

Per gausus šėrimas yra dažniausia ponių problema, nei kad nepakankamas šėrimas (FEI, 2021). Poniams reikia labai nedaug pašaro, palyginus su žirgais. Vienintelis tikrai reikalingas pašaras yra geros kokybės šienas, o žolė gali būti kaip papildomas skanėstas-pašaras. Poniams nereikia liucernos, dobilų ar kiaulpienių turtingo pašaro. Pašarai, turintys daug angliavandenių ir maistinių medžiagų yra per turtingi poniams ir gali itin pakenkti jų sveikatai.

Vešlios ganyklos yra labai pavojingos poniams. Jei pievos yra itin turtingos – pavydžiui tokios pievos, kuriose ganomos karvės - ganyti ponių visiškai negalima. Poniai gali greit nutukti ir tai sukels sveikatos problemas, tokias kaip metabolinis sindromas (Mičigano Universitetas, 2023). Jei poniai staiga patenka į itin vešlią žolę, jie susergera Laminito liga, kuri gali pasireikšti kanopų skausmu (žr. 3 pav.). Laminitas yra labai skausminga kanopų būklė kai patiriamas nuolatinis uždegimas ir susilpnėja jautrūs audiniai, kurie jungia pagrindinį kaulą kanopoje su kanopų sienele (Worldhorsewelfare,

2023). Tuomet ponis pradeda ilgiau gulėti nei įprastai, o šeiminkams nesuprantant, jog jis patiria skausmą kanopose mėginama suteikti dar daugiau koncentruotų pašarų ar skanėstų manant, jog ponis nusilpo. Po tam tikro laiko atvykus veterinarui dažniausiai būna per vėlu. Pagrindinė jaunų ponių mirtis yra jų persėrimas ir su persėrimu susijusios ligos – Diegliai ar Laminitas (Christine S., 2011).

3 pav. Ponis sergantis Laminitu. Specifinė skausminga stovėseną.

Ne retas atvejis, kuomet poniai laikomi dėl grožio sodybose, ar kartais užsukančių anūkų pradžiuginimui. Tuomet poniai paleidžiami į turtingas žolės ganyklas, nes nuoširdžiai tikima, jog poniui reikia suteikti turtingiausią pašarą. Tai dažniausiai veda į lėtines ligas, kurios galų gale pražudo poni arkliukus. Šetlando poniai turėtų gyventi mažiausiai derlingose vietose, nes jiems reikalingas nedidelis pašarų kiekis.

Jei vis dėl to planuojama ponius laikyti pievose, idealu būtų natūrali pieva, kuri auga lėtai, arba kai nedidelę dienos dalį poniai praleistų ganyklose, o likusį laiką – aptvare be žolės. Žinoma, geriausia konsultuotis su žirgų veterinaru, kad būtų surastas būdas, kaip apriboti gaunamo pašaro kiekį siekiant išlaikyti maksimalų ponio gyvybingumą. Kai kurie žmonės naudoja paprasčiausius aptvarus, kur neauga žolė, o šienų šeria ištisus metus. Vienas iš pagalbinių variantų persiėdimo atveju - galima naudoti ganymo antsnukį. Ganomi antsnukiai leidžia poniui suėsti mažiau žolės, tačiau būtina įsitikinti, kad antsnukis uždėtas tvarkingai ir ponis geba atsigerti su juo vandens. Vienas iš pasiteisinusių būdų, kaip kontroliuoti ponio pašaro suėdimą yra šienmaišiai, kurie prailgina ponio ėdimo laiką ir sulėtina pašaro suvartojimą ir švaistymą, nes šienas maiše nebūna sutrypiamas (žr. 4 pav.)

4 pav. Šienmaišiai poniams, be mazgų. Akučių dydis 3 cm. (Šienmaišiai, 2023)

Tik išimtiniais atvejais poniams reikia grūdinių papildų, pavyzdžiui – traiškytų avižų. Tokios išimtys būtų poniai, kurie labai sunkiai dirba – jie kasdien keletą kartų intensyviai jojami, dalyvauja varžybose arba tai yra kumeliuką žindanti kumelė. Jei ponis pernelyg greit liesėja, reikia paprasčiausiai padidinti šieno kiekį, o jei to nepakanka, galima duoti specializuotų pašarų. Pašarai praturtinti vitaminais ir mineralais, gali suteikti jūsų poniui reikalingos energijos ir tuo pačiu padėti nepriaugti papildomo svorio.

Ponius taip pat reikia reguliariai dehelmintizuoti skirtingais preparatais, kuriuos gali suteikti žirgų veterinaras, nes užsiteršęs parazitais žarnynas taip pat yra viena iš mirties priežasčių.

1.3. Laikymas

Kaip jau minėta anksčiau – Lietuvoje auginami poniai yra Šetlando poniai, kurie išveisti gyventimui atšiauriomis sąlygomis. Nuo senovės žmonės būdavo įpratę suginti gyvulius (pagrinde karves, nes jos neturi kailio) į šiltus tvartus, tačiau tai negalioja poniukams ir žirgams, kurie užsiaugina itin storą kailį šaltuoju metu. Nuolatinis apribotas judėjimas garde ar tvarte gali sukelti fiziologines ir psichologines pasekmes žirgams. Poniai gali puikiai gyventi ištisus metus lauke, tačiau svarbu, jog jie turėtų užuoveją/pastogę pasislėpti nuo šalto vėjo ir lietaus šaltuoju laikotarpiu, bei pasislėpti nuo kraujasiurbių bei saulės karštuoju metų laiku (žr. 5 pav.). Taip pat svarbu, jog visus metus poniai turėtų priėjimą prie sauso pašaro ir švaraus vandens.

5 pav. Tento užuoveja įtempta tarp medžių padeda apsisaugoti nuo kraujasiurbių ir saulės.

Ponių ganyklos dažniausiai tveriamos elektriniu piemeniu, metalinėmis tinklinėmis ar medinėmis tvoromis. Elektrinis piemuo yra pigiausias variantas, tačiau ne visuomet saugiausias. Žiemos periodu poniai užsiaugina itin storą kailį ir ganyklose nesant pašaro gali tiesiog lįsti per elektrinį piemenį, nes per storą kailį piemuo netrenkia pakankamai, kad poniai laikytųsi atstumo. Žinoma, tai priklauso nuo ponio charakterio savybių.

2. VEISIMAS LIETUVOJE

2. 1. Poreikis

Sportiniams poniams yra didelis poreikis - jie labai tinkami vaikų ir paauglių jojimo sportui ugdyti gerus sportininkus nuo mažens, kai vaikai patys imliausi. Visoje Lietuvoje, smarkiai išaugęs vaikų jojimo populiarumas ir, ypač mažais žirgeliais ar poniais.

Didelė dalis ponų Lietuvoje yra tik veisiami, apjojami ir eksportuojami. Žinoma, yra žirgynų, kurie užsiima ne tik veisimu, tačiau tai nėra masiškumas. Skirtingos ponų veislės apsprendžia jų tinkamumą įvairioms žirginio sporto sritims. Pavyzdžiui Velso poniai turi palankų ir gerą charakterį, Vokietijos sportiniai ir klasikiniai poniai turi dėl ypatingai geras sportines savybes ir šoklumą, olandų poniai - temperamentą, universalumą ir eksterjerą, Žemaitukai tinkami dėl jų ištvermingumo, gerų sportinių savybių (LAAA, 2020). O Šetlando poniai yra universaliausiu mažiausių vaikų draugai. Miniatiūriniai Šetlandai taip pat buvo išmokyti kaip žirgai vedliai, kad galėtų atlikti tą patį vaidmenį kaip ir šunys vedliai (BBC, 2003). Be to, poni klasės žirgai puikiai tinka hipoterapijai. Hipoterapija taikoma esant šioms indikacijoms: cerebrinis paralyžius, raumenų distrofija, sulėtėjęs vystymasis, dauno sindromas, sensorikos sutrikimai, smegenų traumos, reumatoidinis artritas ir kt. (Kauno kolegija, 2019). (žr. 6 pav.)

6 pav. Hipoterapijos užsiėmimas.

Lietuvoje ponų/vaikų konkūro varžybos vyksta nedažnai, arba vyksta tik kaip dalis žirgų varžybų arba kaip tik tam tikros mažo regiono varžybos. Taip pat nemaža dalis ponų yra laikomi kaip kaimo turizmo sodybų puošmena ar laikomi privačiai. Toks auginimas džiugina besilankančius tose vietose, tačiau ne visuomet atskleidžia pilną poni klasės žirgų potencialą. Lietuvoje reikalinga vienyti poni klasės žirgų augintojus, tam, kad būtų galima išplėtoti tinklą ir būtų įmanoma gerinti pačių ponų gyvenimo būklę, bei edukuoti asmenis jų auginimo ir galimybių klausimais.

2. 2. Veisimas

Iš Lietuvoje veisiamų arklių veislių, ponių ūgio standartus atitinka žemaitukų, bei smulkesni stambiųjų žemaitukų veislės žirgai. Lietuvoje laikomi Apaloosa, Šetlando (žr. 7 pav.), Vokietijos jojamųjų ponių, DK Fjord, Velso bei kitų veislių poniai. Poniai reikalauja nedidelio pašarų kiekio poreikio ir gali puikiai prisitaikyti Lietuvoje. Taip pat dėl jų didelio populiarumo, paklausos bei geros eksporto kainos (LAAA, 2020).

7 pav. Šetlando ponis.

Kasmet Lietuvoje atvedama 50-60 ponių kumeliukų (Ūkininko patarėjas, 2021). Be abejo, dalis jų susilaukia palikuonių, tačiau jie registruojami kaip vietiniai poniai. Lietuvos arklių augintojų asociacija mano jog iš Lietuvoje gimusių, bei ponių ūgio standartus bei kitus standarto kriterijus atitinkančių kumeliukų yra tikslinga sukurti Lietuvos Jojamųjų ponių veislę, kadangi Lietuvoje mažieji arkliukai registruojami vietiniais poniais. Kadangi registraciją vietiniams arkliams atlieka veterinarijos gydytojai, todėl dažniausiai nėra nurodoma arklių kilmė, nėra vedama jų apskaita. Dėl „tuščios“ kilmės lentelės dalies pirkėjų akyse krinta ir jų vertė, jie laikomi mažiau vertingais, vietinis arklys, daugelio nuomone, yra mažavertis. Ponių augintojai nori, kad į žirgo pasą būtų įrašoma pilna jų kilmė ir jų augintiniai būtų priskiriami konkrečiai veislei, vedama tvarkinga jų apskaita (LAAA, 2020).

Klaipėdos regione yra keletas žirgynų, kuriuose vaikai jodinėja tiek poniais tiek žirgais. Kretingos rajonas yra patrauklus turistams, ir ieškantiems netradicinių veiklų ar patyrimų tiek vaikams tiek suaugusiesiems. Poni klasės žirgynas yra ta vieta, kur poniai gali parodyti savo pilną potencialą, o vaikai, bei suaugusieji gali džiaugtis jų buvimu.

IŠVADOS

Poni klasės žirgai yra vieni iš mylimiausių vaikų draugų. Šetlando poniai gali lengvai prisitaikyti prie klimato, tačiau reikia nepamiršti rūpintis kanopomis, dantimis bei išlaikyti atitinkamas lauko laikymo sąlygas, kad poniai galėtų pasislėpti šaltuoju laikotarpiu nuo vėjo ir lietaus, o karštuoju nuo kraujasiurbių ir saulės.

Viena pagrindinių klaidų, kuri daroma įsigijus poni klasės žirgus yra peršėrimas. Per gausus turtingo maisto kiekis yra vienas iš kertinių poni klasės žirgų sergamumo ir mirtingumo priežasčių. Diegliai, laminitas, metabolinis sindromas – neatsiejami nuo mažųjų ponių. Tam tikrą pagalbą gali suteikti šienmaišiai, kurie prailgina ėdimo trukmę.

Poni klasės žirgai puikiai tinka tiek individualiems užsiėmimams su vaikais, tiek konkūro ar ištvermės sportui. Poni klasės žirgai gali atlikti hipoterapiją ir taip padėti mažiesiems. Be to, didelė dalis Lietuvoje užaugintų, apjotų ponių eksportuojami į užsienį. Lietuvoje pagrinde veisiami Šetlando poniai, tačiau yra ir kitų veislių ponių. Lankytinuose rajonuose ponių veisimas reikalingas poni klasės žirgų potencialui atskleisti, ir tai gali būti visapusiška pramoga tiek mažiems tiek suaugusiems.

LITERATŪROS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. BBC News, 2003. "Ponies to guide the blind".
2. Christine Skelly, Department of Animal Science, Michigan State University - March 31, 2011
3. FIE, 2021. Maitinimo problemos ir sprendimai. Tarptautinė žirginio sporto federacija.
4. Fredrickson BL. The role of positive emotions in positive psychology. The broaden-and-build theory of positive emotions. Am Psychol. 2001;56(3):218-226. doi:10.1037//0003-066x.56.3.218
5. Kauno kolegija 2019. <https://www.kaunokolegija.lt/mf/pazintis-su-hipoterapija/>
6. LAAA, 2020. Lietuvos jojamųjų ponių veisimo programa. <https://www.lthorses.eu/wp-content/uploads/Lietuvos-Joam%C5%B3j%C5%B3-poni%C5%B3-veisimo-programa.pdf>
7. Mellor, David J. Mouth Pain in Horses: Physiological Foundations, Behavioural Indices, Welfare Implications, and a Suggested Solution. Animals : an open access journal from MDPI, vol. 10, no. 4, pp. 572, 2020. doi:10.3390/ani10040572
8. Mičigano Universitetas, 2023. An Owner's Guide to Equine Metabolic Syndrome. Michigan State University Veterinary Diagnostic Laboratory.
9. Reid, C. "Women unloading peats from kishie". Shetland Museum and Archives.
10. Storey, B (1958–1960). "Pony". Shetland Museum and Archives.
11. Šienmaišiai, 2023. <https://www.heunetzshop.de/Sacknetze-Knotenlos--PPE--Mega-mega-3--Maschenweite-3cm---knotenlos.html>
12. Ūkininko patarėjas, 2021. <https://www.ukininkopatarejas.lt/naujienos/kuria-mazuju-zirgu-veisle-kurios-pavadinime-lietuva/>
13. Worldhorsewelfare, 2023. <https://www.worldhorsewelfare.org/advice/health/laminitis>